

FRÄMJA TILLBÖRLIG AKTSAMHET I FRÅGA OM MÄNSKLIKA RÄTTIGHETER INOM UTVINNINGSEKTOREN

EN VÄGLEDNING FÖR FACKFÖRENINGAR

SÉVERINE PICARD • PROGRESSIVE POLICIES

Medfinansieras av
Europeiska unionen

INLEDNING

IndustriALL Global och industriAll Europe har lanserat ett tvåårigt samarbetsprojekt för att ge sina dotterbolag möjlighet att använda tillbörlig aktsamhet i fråga om mänskliga rättigheter som ett verktyg för att försvara arbetstagarnas rättigheter. Projektets fokus är att utforma praktisk vägledning för fackliga företrädare på multinationella företag med hänsyn till de särskilda utmaningar som finns i leverantörskedjorna inom dessa sektorer. Detta är ett viktigt, men inte slutgiltigt steg för att lägga fram ett gemensamt strategiskt tillvägagångssätt för att främja arbetstagares rättigheter, internationell solidaritet och ansvarsfullt affärsbeteende, samt för att komma överens om vägen framåt för vårt gemensamma arbete vad gäller tillbörlig aktsamhet i fråga om mänskliga rättigheter.

Denna sektorsspecifika vägledning belyser de risker som arbetstagare inom utvinningssektorn står inför. Den är avsedd att användas tillsammans med en introduktionsguide, vilken ger praktiska rekommendationer för att förstå och implementera tillbörlig aktsamhet i fråga om mänskliga rättigheter. De förslag som läggs fram här, har noga diskuterats med medlemmar i IndustriALL Global Union och industriAll Europe, bland annat under en workshop som hölls i Bryssel i december 2024.

Denna vägledning fokuserar på strategier på företagsnivå. Policy-relaterad opinionsbildning är avgörande, särskilt för att regeringar ska ratificera internationella standarder och implementera arbetsrättigheter, men detta ligger utanför ramen för detta projekt.

SÉVERINE PICARD

Tillbörlig aktsamhet i fråga om mänskliga rättigheter syftar till att införliva respekt för mänskliga rättigheter genom hela affärens värdekedja. Denna process omfattar flera steg, från att formellt integrera ansvarsfullt affärsbeteende i företagets riskhanteringssystem till att rapportera hur riskerna har hanterats.

VEM ÄR DEN HÄR VÄGLEDNINGEN TILL FÖR?

Denna vägledning avsedd för fackföreningar på företagsnivå, och som arbetar på alla nivåer inom globala värdekedjor. Fackliga företrädare kan, beroende på hur stort inflytande de har – något som i stor utsträckning avgörs av styrkan i de rättsliga ramarna – använda olika former av påtryckningsmedel. Till exempel kan fackföreningar baserade på europeiska huvudkontor använda sin position till att påverka standarder över hela affärsverksamheten och se till att arbetstagare i andra regioner får en röst. Omvänt kan lokala fackföreningar som representerar arbetstagare inom leveranskedjan tillhandahålla huvudkontorets fackföreningar med information för att korrekt bedöma hur allvarliga och frekventa riskerna för arbetstagarnas rättigheter är.

I konkreta termer befinner sig företag som är slutanvändare av råvaror (t.ex. tillverkare av originalutrustning och Tier 1-tillverkare inom fordonsindustrin) högst upp i långa globala värdekedjor som alla börjar med mineralutvinning. Där arbetsrelaterade frågor inte kan lösas lokalt, kan fackföreningar som företräder arbetstagare hos lokala leverantörer, begära att fackföreningar i kundföretag förespråkar ansvarsfull praxis.

Det övergripande målet är att samordna fackligt inflytande på flera nivåer för att förbättra standarderna inom ett multinationellt företags, och dess affärspartners, egen verksamhet och därigenom bidra till en mer rättvis global konkurrens och bromsa kapplöpningen mot botten.

---

1. NUVARANDE PRAXIS AVSEENDE TILLBÖRLIG AKTSAMHET I FRÅGA OM MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

Tillbörlig aktsamhet i fråga om mänskliga rättigheter är inte ett nytt begrepp inom utvinningssektorn. Med tanke på de höga riskerna inom den här sektorn, har multinationella företag sedan ett antal år varit föremål för sektorsspecifik reglering. IndustriALL Global Union och industriAll Europe noterar dock betydande skillnader mellan fackföreningar i Europa, vilka är bättre insatta med den praktiska tillämpningen av konceptet, och de i det globala syd, där standarderna avseende tillbörlig aktsamhet i fråga om mänskliga rättigheter fortfarande är långt ifrån verklighet.¹

Exempel på tillämpliga standarder inkluderar OECD:s Vägledning för tillbörlig aktsamhet i ansvarsfulla leveranskedjor för mineraler från konflikttrabbade områden och högriskområden (2021). Denna vägledning har tagits fram för att hantera de allvarliga risker avseende mänskliga rättigheter och styrning som uppstår i samband med mineralanskaffning. När det gäller bindande regler kräver EU-förordningen om konfliktmineraler (2017/821) att importörer av tenn, tantal, volfram och guld (3TG), spårar och redovisar mineralernas ursprung, samt att de inför system avseende tillbörlig aktsamhet som överensstämmer med OECD:s vägledning för tillbörlig aktsamhet. På liknande sätt kräver avsnitt 1502 i Dodd-Frank-lagen i USA, att företag som köper 3TG-mineraler från Demokratiska republiken Kongo (DRK) och angränsande stater, ska granska sina försörjningskedjor och lämna in årliga redogörelser till amerikanska finansinspektionen U.S. Securities and Exchange Commission (SEC).

Dessa sektorsspecifika regler förstärks nu av bindande sektorsövergripande standarder, till exempel EU-direktivet om tillbörlig aktsamhet för företag i fråga om hållbarhet, samt nationell lagstiftning rörande tillbörlig aktsamhet.

I praktiken innebär detta att många **multinationella företag inom sektorn redan har utvecklat processer för riskkartläggning och handlingsplaner för att hantera identifierade risker.** Som en del av detta projekt har samarbetspartners till IndustriALL Global Union och industriAll Europe genomfört en detaljerad utvärdering av processerna avseende tillbörlig aktsamhet i fråga om mänskliga rättigheter på viktiga multinationella företag inom utvinningssektorn. Den övergripande slutsatsen blev att betydande luckor kvarstår, och att den fulla potentialen i tillbörlig aktsamhet i fråga om mänskliga rättigheter ännu inte utnyttjas.

De grundläggande bristerna inkluderar:

- **Öppenhet** – begränsad information om sysselsättningen inom den egna verksamheten, med få eller inga uppgifter avseende leverantörer och dessas arbetstagare.
- **Riskidentifiering** – generisk och otillräckligt detaljerad, vilket gör det svårt att bedöma allvarlighetsgraden och frekvensen vad gäller kränkningar av arbetstagarnas rättigheter. Uppgifter om länder, antal och typer av ärenden saknas ofta.

1 <https://www.industrial-union.org/african-trade-unions-push-for-hrdd-in-green-minerals-surge> (länk på engelska)

- **Handlingsplaner** – ofta vaga, branschledda och tas fram utan fackligt deltagande. De kan utgå från självbedömning, och fokuserar vanligtvis mer på företagets egen verksamhet än på leverantörerna.

För att kunna ta itu med dessa brister krävs det att fackföreningarna tar en aktiv roll i att övervaka sysselsättningen längs hela den globala värdekedjan, samt i att förhandla fram meningsfulla förbättringar. Till en början kan det krävas omfattande arbete bara för att få fram grundläggande uppgifter om var företaget verkar och hur många arbetstagare som berörs.

2. DEN GLOBALA VÄRDEKEDJAN INOM UTVINNINGSEKTORN

En global värdekedja omfattar varje steg i den process som tar varor från råmaterialutvinningen till leveransen av färdiga produkter till konsument. Mineralutvinningen ligger uppströms i värdekedjan för många tillverkade produkter, och förser industrier som metall- och fordonssektorn med avgörande insatsvaror.

För denna vägledning kan de grundläggande stegen i en global värdekedja som rör utvinningssektorn sammanfattas enligt följande:

- **Utvinning av råmaterial:** gruvbrytning, stenbrytning eller utvinning av fossila bränslen (Tier 4-leverantörer och högre)
- **Bearbetning:** smältning och raffinering (Tier 3-leverantörer)
- **Tillverkning av halvfabrikat** som sedan används som insatsvaror i många olika branscher, till exempel bilindustrin (Tier 2-leverantörer)
- **Tillverkning av komplexa komponenter** (Tier 1-leverantörer)
- **Slutanvändare** (till exempel tillverkare av originalutrustning)

Sammantaget är det viktigt att notera att de globala värdekedjorna är mycket fragmenterade och spänner över flera länder genom olika stadier av utvinning, bearbetning och tillverkning. Exempelvis är utvinningen av råmaterial koncentrerad till länder med rikligt förekommande naturresurser, medan bearbetning och raffinering ofta utförs på andra kontinenter med billiga och rikliga energikällor.

Fortsättningsvis fokuserar denna vägledning på råvaruutvinning. Mer information om risker och strategier i samband med bearbetning och tillverkning av halvfabrikat finns i den sektorspecifika vägledningen för basmetallsektorn. Dessutom finns detaljerad information om tillverkning av komplexa komponenter och slutanvändare inom fordonsindustrin, i den vägledning som särskilt tagits fram för branschen i fråga.

HUVUDMATERIAL

Fossila bränslen

Historiskt sett har den största delen av utvinningsverksamheten legat inom olja, gas och kol, och dessa är fortfarande centrala för energi- och industriförbrukning. Enligt OECD: s statistik är Saudiarabien (råolja), USA (råolja, gas och kol), Australien (kol) och Sydafrika (kol) bland de största exportörerna av fossila bränslen.

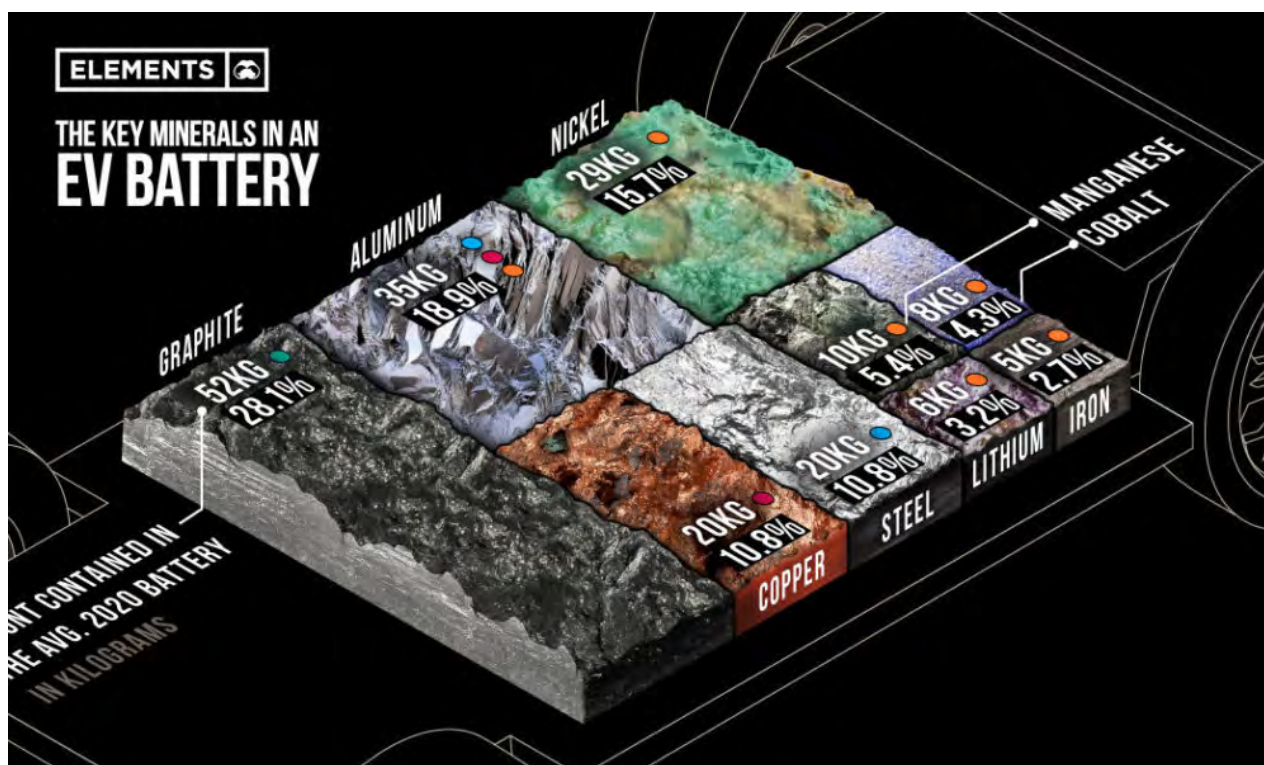
Klimatförändringarna driver dock på genomgripande strukturella förändringar. Medan utvinningen av fossila bränslen kan komma att minska under de kommande decennierna, expanderar mineralutvinningen snabbt, särskilt som svar på den globala energiomställningen och övergången till en koldioxidsnål ekonomi.

Mineraler för energiomställningen

Övergången till förnybar teknik och elektrifiering trappar upp efterfrågan på så kallade batterimineraler. Enligt Världsbanken förväntas den globala efterfrågan på mineraler som litium, kobolt, nickel och grafit öka mer än tiofaldigt under det kommande decenniet. Dessa mineraler är avgörande för att producera batterier, elfordon och förnybar energiteknik.

I vissa länder, som Demokratiska republiken Kongo (DRK), har intäkterna från minarelexporten redan överträffat intäkterna från olja och gas, vilket lockar till sig betydande utländska investeringar, och i rask takt intensifierar gruvverksamheten. Bortsett från DRK är Peru, Kina, Chile, Indonesien, Kanada och USA bland de största producenterna av de mineraler som är kritiska för energiomställningen (se figur 2 nedan).

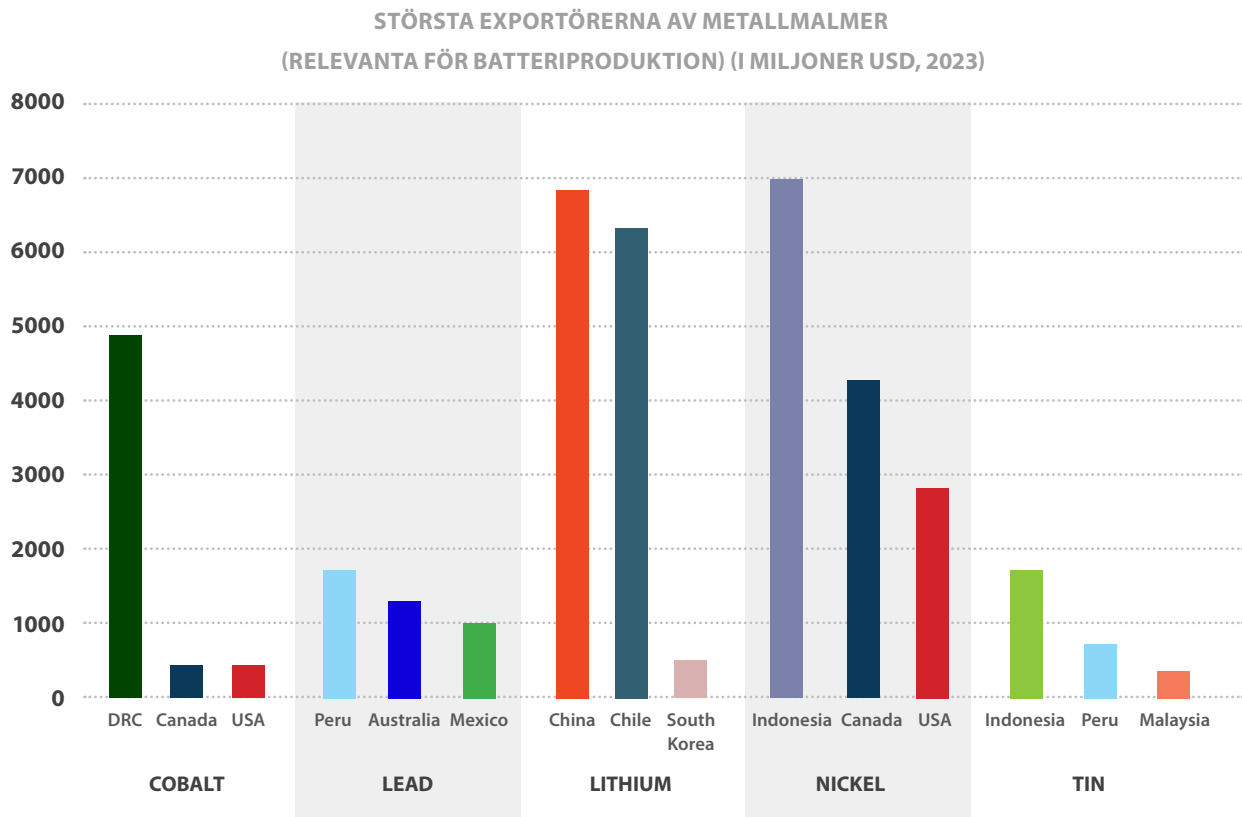
Figur 1: Batterikomponenter i elbilsbatteri (källa: Element)

Andra viktiga mineraler

Utöver fossila bränslen och mineraler för energiomställningen, omfattar utvinningssektorn även mineraler som används i smycken och bredare tillverkningsindustrier, till exempel järn, guld och silver. De främsta producentländerna av järnmalm är Australien, Brasilien och Sydafrika.

Figur 2: Största exportörerna av mineraler för energiomställningen (källa: egen bearbetning baserad på OECD-statistik 2023)

3.

ÖVERSIKT AV ARBETSTAGARRELATERADE RISKER

Såsom beskrivs i introduktionsguiden är riskkartläggning en viktig aspekt när det gäller tillbörlig aktsamhet i fråga om mänskliga rättigheter. Detta steg kräver att företaget kartlägger sin affärsverksamhet för att kunna bedöma arten och omfattningen av riskerna avseende mänskliga rättigheter. Fackföreningarna bör granska denna kartläggning för att säkerställa att den är robust nog för att det ska gå att identifiera typ, frekvens, och allvarlighetsgrad hos de risker arbetstagarna står inför.

Utvecklingen av gruvindustrin, särskilt inom batteriproduktion, väcker starka socioekonomiska och miljömässiga farhågor. När det gäller arbetstagarnas rättigheter har medlemmar i IndustriALL Global Union och industriAll Europe lyft fram följande risker:

- ▶ **Inget erkännande av fackliga rättigheter**, särskilt i regioner där ILO-konventioner inte har ratificerats. Även där så har skett, är den sociala dialogen ofta svag och improduktiv
- ▶ **Orättvisa omställningar**, där kolproduktionsanläggningar stängs utan att åtgärder sätts in för att stödja de drabbade arbetstagarna, vilket resulterar i att arbetstillfällena går förlorade utan ersättning
- ▶ **Allvarliga risker avseende arbetsmiljö och arbetarskydd**, inklusive exponering för fall, värme, explosioner och buller
- ▶ **Osäkra anställningar**, som kännetecknas av en ökning av antalet korttidskontrakt och ökad outsourcing
- ▶ **Låga löner och exploaterande arbetsförhållanden**
- ▶ **Könsrelaterat våld och trakasserier**

Dessa risker försvåras ytterligare vid inblandning av småskaliga eller hantverksmässiga gruvoperatörer, där det är svårt att säkerställa att arbetsstandarderna efterlevs, och på grund av externa faktorer, till exempel vid verksamhet i konfliktområden.

Hantverksmässiga gruvor och gruvkooperativ medför större arbetsrelaterade risker på grund av en hög förekomst av informalitet samt begränsad övervakning eller tillsyn av arbetsförhållandena. Grundläggande anställningsregister som tidrapporter och lönespecifikationer saknas ofta. Kooperativ medför också unika utmaningar vad gäller anställningsstatus: arbetstagarna klassificeras ofta som delägare eller egenföretagare, och omfattas därför inte av arbetsrättsligt skydd.

I regioner som berörs av väpnad konflikt, som östra Demokratiska republiken Kongo eller Sahel, utsätts arbetstagare för våld från väpnade grupper eller säkerhetsstyrkor, och arbetar i områden som i stort sett saknar ett fungerande rättssystem. Detta leder till ökade risker för barn- och tvångsarbete, utpressning och mycket osäkra arbetsförhållanden.

Sammanfattningsvis betalar arbetstagarna ett dubbelt pris när arbetsrelaterade påfrestningar kombineras med miljöskador i deras lokalsamhällen.

Tabell 1: Vanliga gruvrelaterade problem per fyndighetstyp (källa: Electronics Watch, 2024)

COBALT				
DEPOSIT TYPE	ENVIRONMENTAL	OHS	SOCIAL ISSUES	CASE STUDIES
Oxide *typically mined as by-products of copper mines	Cobalt oxide ore often in association with radioactive isotopes of cobalt	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Cases of child labour reported in Democratic Republic of Congo ▶ PPEs against radiation not supplied ▶ Dust inhalation and respiratory problems 	(see issues with copper sulphides)	Artisanal mining in Katanga Province (DRC)
Laterite (limonite/goethite) *typically by-products of nickel laterite	(see issues with nickel laterites)	(see issues with nickel laterites)	(see issues with nickel laterites)	(see issues with nickel laterites)
Sulphide *typically by-products of nickel sulphides	(see issues with nickel sulphides)	(see issues with nickel sulphides)	(see issues with nickel sulphides)	(see issues with nickel sulphides)
Deep sea deposits	Known and unknown marine impacts	Lack of oversight in open water processing vessels	Lack of consultation with pacific and other maritime indigenous people	Clarion Clipperton Zone nodule mining by The Metals Company (Nauru/Canada)

COPPER				
DEPOSIT TYPE	ENVIRONMENTAL	OHS	SOCIAL ISSUES	CASE STUDIES
Sulphide (chalcopyrite)	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Close association with arsenic ▶ Large-scale mining with massive footprints ▶ Large tailings storage facilities ▶ Excess use of water resources 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Long vertical mines ▶ Large-scale mining involving explosives ▶ Dust inhalation and respiratory problems 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Large scale mining often associated with land disputes ▶ Lack of Free Prior Informed Consent with indigenous peoples 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Copiapó Mine (Chile) ▶ Llorimagua Mine (suspended before exploitation/Ecuador)

GOLD				
DEPOSIT TYPE	ENVIRONMENTAL	OHS	SOCIAL ISSUES	CASE STUDIES
	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Excessive water use* ▶ Massive amounts of mine tailings in large-scale mines ▶ Use of hazardous chemicals for extraction ▶ Can have close association with arsenic 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Lack of oversight regarding use of hazardous materials ▶ Dust inhalation and respiratory problems 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Lack of Free Prior Informed Consent with indigenous peoples ▶ Land/water rights disputes ▶ Can have association with “conflict minerals” in DRC ▶ Cases of child labour also reported in artisanal mining 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Porgera Mine (PNG) ▶ Ok Tedi Mine (PNG) ▶ Artisanal mining in the Philippines ▶ Artisanal mining in DRC

IRON				
DEPOSIT TYPE	ENVIRONMENTAL	OHS	SOCIAL ISSUES	CASE STUDIES
Oxide (magnetite/hematite)	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Tend to be large-scale with massive footprints ▶ High association with iron sulfide (pyrite/fools gold) as sources of acid mine drainage ▶ Massive tailings storage facilities ▶ Tailing dam collapse 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Long vertical mines ▶ Large-scale mining involving explosives ▶ Tailing dam collapse ▶ Dust inhalation and respiratory problems 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Large scale mining often associated with land disputes ▶ Lack of Free Prior Informed Consent with indigenous peoples ▶ Tailing dam collapse 	Germano Mine, Córrego do Feijão (Brazil)
LITHIUM				
DEPOSIT TYPE	ENVIRONMENTAL	OHS	SOCIAL ISSUES	CASE STUDIES
Brine	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Excessive use of water resources (1.9 million litres of water for 1 metric ton of lithium) 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Lack of oversight due to remote locations 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Lack of Free Prior Informed Consent with indigenous peoples ▶ Land/water rights disputes 	Salinas Grandes (Argentina)
NICKEL				
DEPOSIT TYPE	ENVIRONMENTAL	OHS	SOCIAL ISSUES	CASE STUDIES
Laterite (limonite/saprolite)	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Close association with chromium/cr-6 ▶ Necessitates open pit mining and deforestation 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Inhalation of heavy metal components through dust 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Open pit and large scale mining is often associated with land disputes ▶ Lack of Free Prior Informed Consent with indigenous peoples 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Rio Tuba Nickel Mine (the Philippines) ▶ Sorowako Nickel Mine (Indonesia)
Sulphide	Many existing mines are large-scale with massive footprints	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Long vertical mines ▶ Large-scale mining involving explosives ▶ Dust inhalation and respiratory problems 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Large scale mining often associated with land disputes ▶ Lack of Free Prior Informed Consent with indigenous peoples 	Norilsk Nickel (Russia)
TIN				
DEPOSIT TYPE	ENVIRONMENTAL	OHS	SOCIAL ISSUES	CASE STUDIES
Oxide (cassiterite) <i>*high association with other metals such as tantalum, tungsten, iron and copper</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Tin existing in association with pyrite frequently causes acid mine drainage 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Artisanal mining often involves little protection for workers ▶ Dust inhalation and respiratory problems 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Artisanal tin mines in the Democratic Republic of Congo associated with “conflict minerals” ▶ Lack of Free Prior Informed Consent with indigenous peoples 	Santa Fe Mine (Bolivia)

4.

VAR SKA MAN BÖRJA? FÖRSLAG TILL PRIORITERINGAR VID RISKKARTLÄGGNINGEN

Fackföreningar som står inför en lång och fragmenterad global värdekedja kan känna sig överväldigade och osäkra kring var riskbedömningen bör påbörjas. De kan också känna att företagets prioriteringar inte korrekt återspeglar hur allvarliga och frekventa kränkningarna av arbetstagarnas rättigheter är. Detta gäller inte minst om kontakter med lokala fackföreningar saknas, eller effektiva klagomålsförfaranden inte finns på plats.

Fackföreningar inom utvinningssektorn kan fastställa vilka länder som bör prioriteras genom att undersöka var företag bedriver omfattande verksamhet i högriskmiljöer. De bör också beakta de politiska prioriteringar som fastställts av IndustriALL Global Union och industriAll Europe. Överlag är det avgörande att analysera klagomålsutvecklingen.

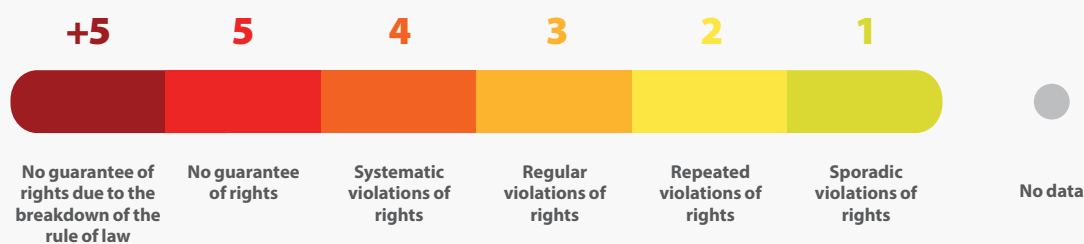
RIKTA IN SIG PÅ HÖGRISKLÄNDER

Den föreslagna fackliga värmekartan sammanställer data om exportvolymerna – vilka används som en grov indikator om antalet potentiellt berörda arbetstagare – och kombinerar dessa med varje lands poäng i Internationella fackliga samorganisationens (IFS) globala rättighetsindex. Detta visuella verktyg hjälper till att **identifiera länder som både är arbetsintensiva och där det föreligger hög risk för otillräckligt skydd av arbetstagarnas rättigheter**. Som utgångspunkt kan fackföreningar koncentrera sina undersökande insatser till dessa prioriterade länder för att styra vidare forskning och åtgärder.

Som en illustration kan följande karta (figur 2) ge vägledning för att prioritera fokusområden vid undersökning av leveranskedjan för bearbetat järn. Länderna är färgade enligt IFS-riskpoäng: från grönt (sporadiska kränkningar av arbetstagarnas rättigheter), till rött (ingen garanti för rättigheter), och är överlagrade med handelsvolymerna för att visa potentiellt antal berörda arbetstagare. Handelsvolymerna representeras av cirklar: blått för låga, orange för medelhöga, och rött för höga.

Länder som kombinerar en hög IFS-riskpoäng med höga eller medelhöga handelsvolymerna bör prioriteras för vidare utredning. Dessa inkluderar Indien, Kina och Sydkorea.

Beroende på leverantörsnärvaro kan länder som kombinerar en medelhög IFS-riskpoäng med höga eller medelhöga handelsvolymerna också rankas högt på en facklig prioriteringslista. Dessa inkluderar USA, Chile och Argentina.

IFS-indexet klassificerar länder utifrån hur väl de följer internationellt erkända kollektiva arbetsrättigheter, både i lag och i praktiken, särskilt rätten till föreningsfrihet, kollektivförhandlingar och strejk. Länderna klassificeras i kluster 1–5+. Ett högt rankat kluster innebär att landet inte garanterar kollektiva rättigheter.

Källa: www.ituc-csi.org

UTGÅ FRÅN INDUSTRIALL GLOBAL UNIONS FOKUSOMRÅDEN

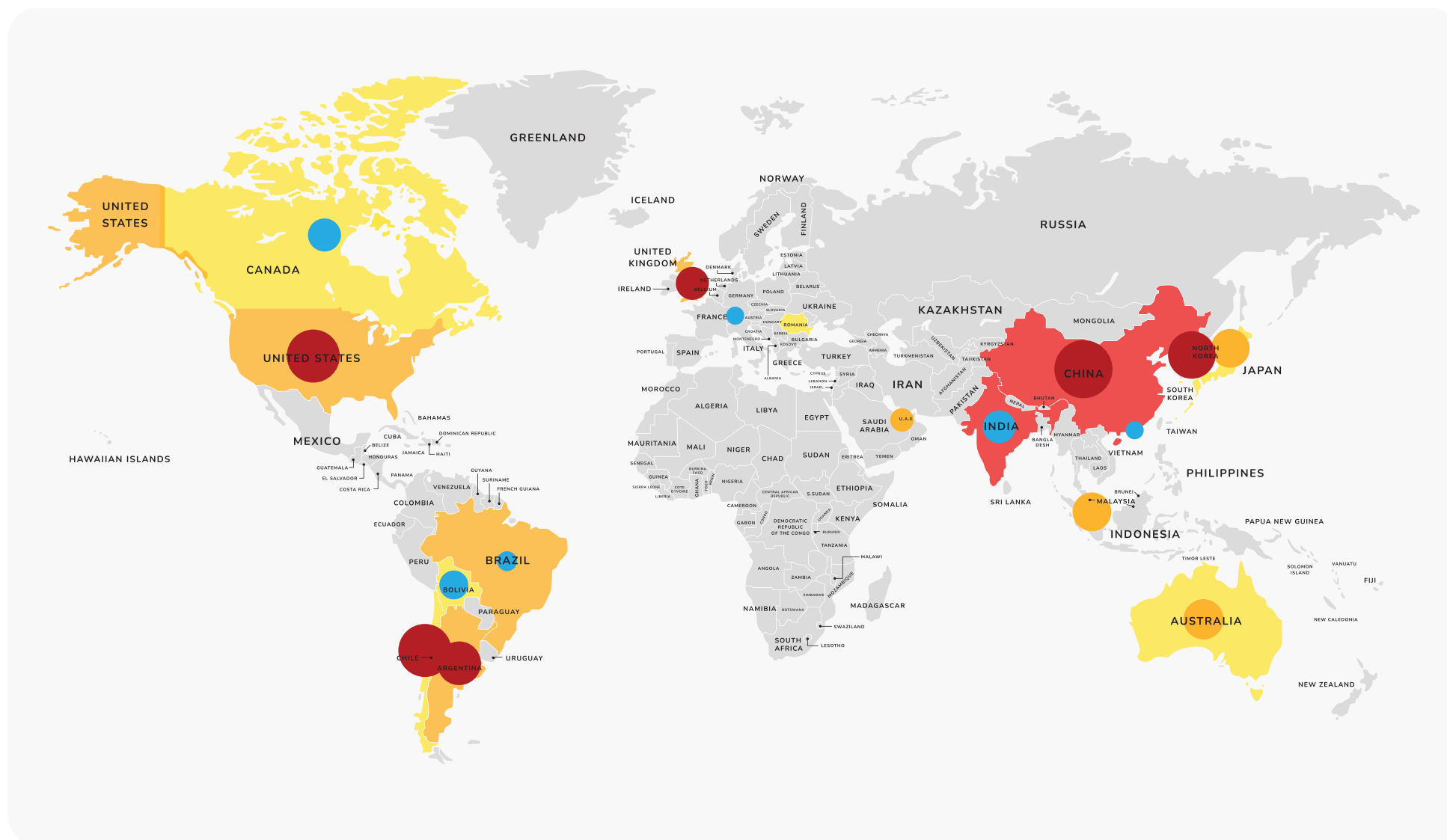
IndustriALL Global Union har fastställt följande högprioriterade mål avseende tillverkning:

- **Kobolt i Demokratiska republiken Kongo:** Detta är ett viktigt fokusområde på grund av de betydande riskerna för mänskliga rättigheter som är förknippade med koboltbrytning, särskilt inom den hantverksmässiga och småskaliga gruvsektorn. Demokratiska republiken Kongo producerar över 70 procent av världens kobolt. IndustriALL Global Unions fokus drivs också av den växande globala efterfrågan på kobolt, som är avgörande för övergången till förnybara energisystem.
- **Nickel i Indonesien:** Inom sin strategi för tillbörlig aktsamhet i fråga om mänskliga rättigheter har IndustriALL Global Union särskilt fokuserat på nickel i Indonesien. Detta med anledning av allvarliga och tilltagande problem avseende mänskliga rättigheter och miljö. Indonesien är världens största producent av nickel och levererade cirka 55 procent av den globala efterfrågan 2023.
- **Litium i Argentina:** Argentina är en del av litiumtriangeln och har betydande litiumreserver som är nödvändiga för elbilsbatterier. Landets växande litiumbrytningsverksamhet innebär ekonomiska möjligheter, men även sociala och miljömässiga utmaningar.

ANALYSERA KLAGOMÅL

Att analysera arbetstagarnas klagomål och säkerställa tillgång till gottgörelse är avgörande. Fackföreningar kan övervaka klagomålsutvecklingen från år till år för att bedöma hur riskfyllda verksamheter förändras. Denna process hjälper till **att avgöra i vilken utsträckning en serie enskilda klagomål döljer ett systemiskt problem**. I följande avsnitt finns ytterligare information om hur man implementerar ett oberoende och effektivt klagomålsförfarande.

Figur 3: Litiumutvinning – en värmekarta över högriskländer (källa: egen bearbetning)

5.

HUR KAN MAN UTÖVA PÅTRYCKNING?

På grundval av de identifierade riskerna är företaget skyldigt att stoppa verksamhet som får negativa effekter vad gäller mänskliga rättigheter. Företaget bör också utveckla en plan för att förhindra eller åtminstone mildra potentiella framtida effekter. Fackföreningar bör sträva efter att förhandla fram flera av dessa åtgärder med ledningen för en skraddarsydd handlingsplan.

NR. 1 SE TILL ATT FACKFÖRENINGARNA HAR EN PLATS VID BORDET

För att garantera facklig representation längs hela värdekedjan krävs att företaget tydligt åtar sig att respektera fackliga rättigheter. Detta åtagande bör gå bortom de nationella rättsliga ramarna – som kan vara gravt otillräckliga – och garantera efterlevnad av grundläggande ILO-standarder både inom den egna verksamheten och längs hela leverantörskedjan.

En stor utmaning förblir dock avsaknaden av ett robust rättsligt skydd i många länder där verksamhet förekommer. **Huvudkontorsbaserade fackföreningar bör använda sitt inflytande för att säkra en plats vid bordet via globala nätverk**, och därigenom säkerställa att även fackföreningar inom leverantörskedjan är adekvat representerade.

Det rekommenderas också att huvudkontorets fackföreningar, för att stödja detta arbete, utser en eller flera tjänstemän att ansvara för tillbörlig aktsamhet i fråga om mänskliga rättigheter.

Genom ett samförståndsavtal som undertecknades 2021 enades IndustriALL Global Union och det sydafrikanska gruvbolaget Anglo American om behovet av att, inom ramen för en global dialog, fortlöpande övervaka arbetstagarnas grundläggande rättigheter. Denna dialog äger rum två gånger per år och samlar representanter från ledningen och fackföreningar på nationell nivå. Forumet fokuserar på att identifiera problem rörande arbetsmiljö och arbetarskydd, säkerställa efterlevnad av Anglo Americans uppförandekod, samt att diskutera bredare frågor av gemensamt intresse, till exempel en rättvis omställning för kolarbetare och ansvarsfull gruvdrift. Särskild uppmärksamhet ägnas verksamhet i Afrika och Latinamerika.

Ruta 1: Exempel på ett globalt nätverk

NR. 2 MÖJLIGGÖRA EFFEKTIVA KLAGOMÅLSFÖRFARANDEN

Väl fungerande klagomålsförfaranden kan avsevärt stärka skyddet för arbetstagare och främja upprätthållandet av anständiga arbetsförhållanden, både inom företagets egen verksamhet och längs hela leveranskedjan. **Effektiva klagomålsförfaranden gör det möjligt att eskalera frågor till huvudkontoren på stora kundföretag, vilka i sin tur kan påverka aktörer längre ned i kedjan.**

Systemet bör innefatta en hjälplinje och en strukturerad eskaleringsprocess, för att vid behov kunna underrätta det europeiska företagsrådet, aktuell federation, eller andra tillsynsorgan. Introduktionsguiden tillhandahåller byggstenar för ett globalt ramavtal eller samförståndsavtal för att fastställa en oberoende, samordnad process med fackligt deltagande på alla nivåer.

En fungerande klagomålsmekanism förutsätter att fackföreningarna på både lokal nivå och huvudkontorsnivå har en avgörande roll i den dagliga tillämpningen.

På lokal nivå är fackföreningar avgörande för inrapportering av klagomål till systemet, och för dokumentation kring hur systematiska risker utvecklas i olika delar av den globala värdekedjan. Ju längre ner i leveranskedjan man befinner sig, desto svårare kan det vara att identifiera ett kundföretag som har tillräckligt inflytande över den direkta arbetsgivaren. Nr. 4 nedan beskriver vikten av att mäta inflytande i en leveranskedja för att kunna avgöra vilken ingångspunkt som är mest effektiv för att lämna in klagomålet. Vid behov bör fackföreningar kontakta IndustriALL Global Union för stöd.

På huvudkontorsnivå bör fackföreningar använda sin position för att åstadkomma tillfredsställande lösningar av konflikter. Detta kräver att man, enligt beskrivningen i Nr. 1, upprätthåller stabil och välfungerande kontakt med lokala fackföreningar. Över tid bör fackföreningar också samla in och analysera klagomålsdata för att stödja sin egen riskidentifiering och mäta framsteg när det gäller arbetstagares rättigheter i både den egna verksamheten och längs leverantörskedjorna.

NR. 3 ETABLERA TILLBÖRLIG AKTSAMHET I FRÅGA OM MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER I DEN EGNA VERKSAMHETEN

Arbetet med att hantera risker avseende arbetstagares rättigheter på multinationella företag inleds ofta med **fackliga arbetsplatsinspektioner**, vilka förutsätter en garanterad tillträdesrätt. Vid dessa besök ges fackföreningar möjlighet att oberoende övervaka arbetsförhållandena, utvärdera efterlevnaden av gällande arbetsmiljöstandarder, och säkerställa att företagens rapportering korrekt återspeglar verkligheten.

Därefter bör utvecklingen följas upp med hjälp av **objektiva nyckeltal**, vilka kan skilja sig åt beroende på typen av risker som identifierats. Indikatorer kan till exempel omfatta:

- Antalet arbetsplatsolyckor
- Förekomsten av valda arbetstagarkommittéer, dessas sammansättning och antalet möten
- Kollektivavtalens omfattning

- Andelen direkta arbetstillfällen i förhållande till andelen indirekta arbetstillfällen
- Andelen tillsvidareanställningar i förhållande till andelen visstidsanställningar
- Uppgifter som samlats in från klagomålsförfaranden

Fackföreningar kan också **kontakta finansiella investerare** för att lyfta de finansiella, juridiska och anseendemässiga risker som de företag man investerar i löper vid bristande respekt för arbetstagarnas rättigheter. Genom att framföra bevis för arbetsplatsöverträdelser kan fackföreningar uppmana investerare att kräva större öppenhet, korrigeringsåtgärder från ledningen, och starkare policyer gällande tillbörlig aktsamhet i fråga om mänskliga rättigheter. I vissa fall kan fackföreningar skapa allianser med ansvariga investerare eller pensionsfonder för att föreslå aktieägarbeslut och göra respekt för arbetstagarnas rättigheter till ett villkor för fortsatta investeringar. Detta utgör ytterligare ett kraftfullt påtryckningsmedel i förhållande företagen och fungerar som ett komplement till direkta fackliga förhandlingar.

NR. 4 HANTERING AV LEVERANTÖRER

Utvärdering av påtryckningsmöjligheter

Fackföreningarna måste identifiera var inom den globala värdekedjan de har störst möjlighet att påverka. Genom denna insikt kan de effektivt fokusera sina insatser till de områden där påtryckningarna kan ge mest meningsfull och varaktig förändring.

Nyckelfaktorerna inkluderar:

Beroende – när det multinationella företaget är en ombärlig kund till en viss leverantör, kan hotet om att avsluta ett avtal utgöra en kraftfull drivkraft för förändring.

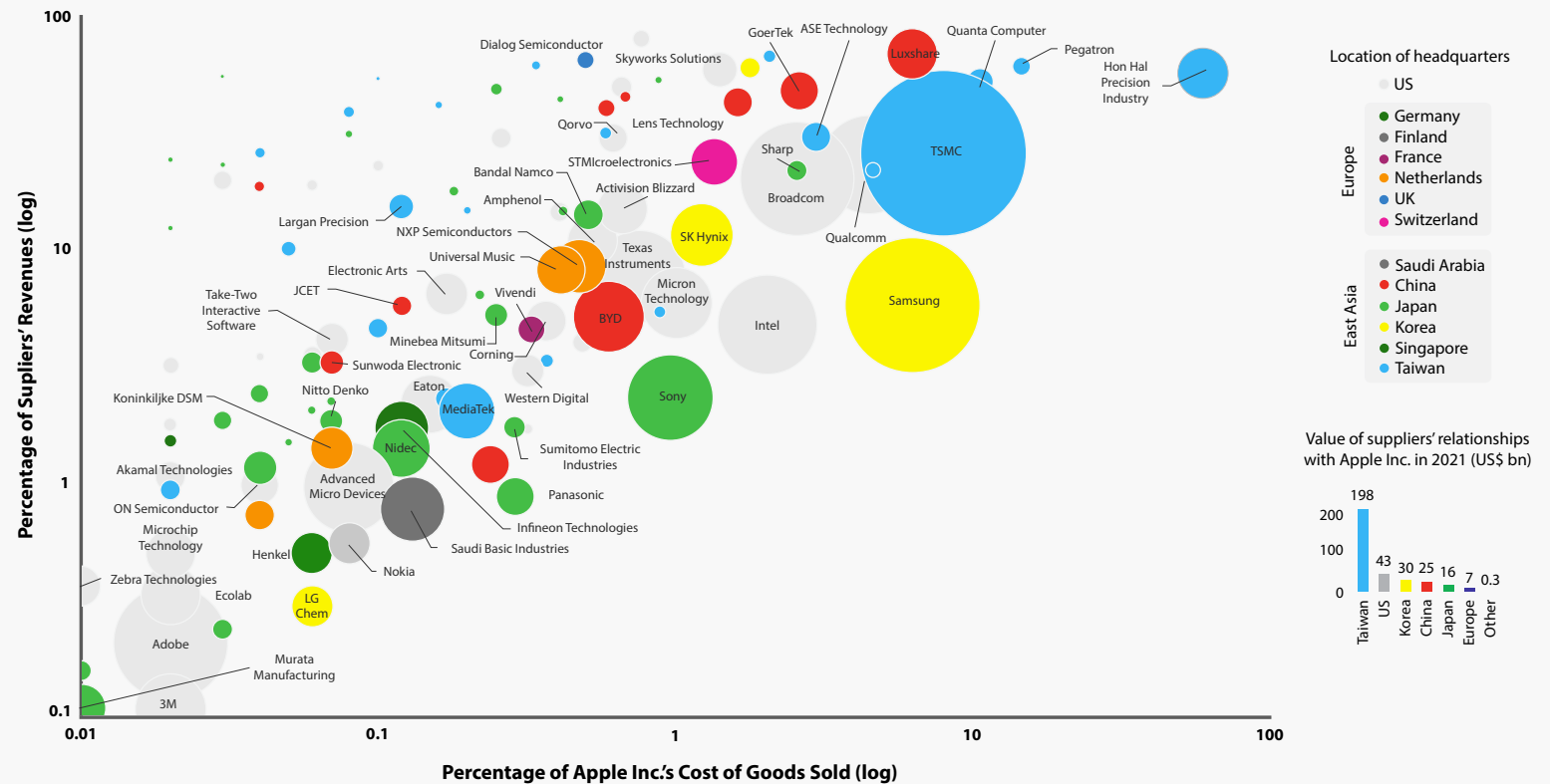
Ägarskap – press på stora företag få en kaskadeffekt och påverka beteendet även hos mindre leverantörer eller kooperativ.

Finanser – identifiera vem som finansierar de involverade företagen. Fackligt samarbete med pensionsfonder kan, till exempel, bidra till att övervinna motstånd.

Ruta 2: Illustration över utvärdering av påtryckningsmöjligheter

Detta diagram illustrerar Apples förhandlingsstyrka över sina leverantörer. Den horisontella axeln visar hur mycket varje leverantör bidrar till Apples varukostnader (Apples beroende), medan den vertikala axeln visar hur mycket Apple bidrar till leverantörens intäkter (leverantörens beroende). Apple har störst förhandlingsstyrka gentemot leverantörer som ligger högt på den vertikala axeln och långt ut till vänster på den horisontella axeln.

APPLE INC'S SUPPLIER BARGAINING POWER

Källa: Friction Point Research – Analysing Geoeconomic Networks in a Multipolar World (Att analysera geoeconomiska nätverk i en multipolär värld), PowerPoint-presentation (2022)

FÖRHANDLA OM MILDRANDE ÅTGÄRDER

När påtryckningspunkterna har identifierats bör fackföreningar förhandla fram specifika åtgärder för att hantera kritiska frågor.

Ett första steg kan vara att **fokusera på leverantörernas uppförandekoder**, vilket ofta utgör det primära verktyg med vilket multinationella företag försöker säkerställa hållbarhet längs sina leverantörskedjor. Fackföreningar bör se till att standarder och förväntningar tydligt specificeras i dessa koder, bland annat avseende efterlevnad av fackliga rättigheter. Dock krävs korrekt övervakning och tillämpning för att dessa koder ska få effekt. Att helt enkelt be leverantörer att själva bedöma sin efterlevnad räcker inte. Meningsfull tillsyn kräver oberoende revisioner med fackligt deltagande.

När överträdelser upptäcks ska huvudentreprenören eller beställaren agera. Åtgärder kan omfatta allt från medvetandehöjande och korrigerande insatser till att pausa kontrakt – eller i de allvarligaste fallen, fullständig avyttring från en region eller ett land.

För det andra **bör de klagomålsförfaranden som nämnts tidigare också göras tillgängliga för arbetstagare i leveranskedjan**. Utan detta riskerar de framsteg som uppnås genom tillbörlig aktsamhet i fråga om mänskliga rättigheter inom företagets egen verksamhet, att drivas av allvarligaste överträdelserna längre under ytan i leveranskedjan.

Slutligen kan ytterligare åtgärder genomföras beroende på sammanhang, till exempel:

Insourcing – återföra delar av produktionen till den egna verksamheten när outsourcingmodeller medför ohanterliga risker för arbetstagarna.

Leverantörsväl – tillämpa strikta kriterier vid val av affärspartners, bland annat en verifierad historik av rättvis anställningspraxis.

6.

CERTIFIERINGSSYSTEM

Flerpartsinitiativ innebär samarbete mellan företag, civilsamhället, fackföreningar och ibland regeringsföreträdare, med målet att gemensamt hantera frågor kring ansvarsfullt företagande. Om dessa initiativ helt styrs av företagsledningen kan de ibland underminera den tillbörliga aktsamheten i fråga om mänskliga rättigheter, men när de är genuina kan de vara ett effektivt verktyg för att utöva påtryckningar. Företag som är medvetna om anseenderisker deltar ofta i sådana initiativ i utbyte mot en social ansvarsmärkning, och förbinder sig att upprätthålla sociala standarder i sina globala värdekedjor samt att redovisa efterlevnaden.

Inom utvinningsindustrin sitter fackföreningar i styrelsen för initiativet för ansvarsfull gruvdrift (Initiative for Responsible Mining Assurance – IRMA). Initiativet utgör ett ramverk för att bedöma och hantera arbetsrelaterade risker för arbetstagare inom gruvverksamheten. Det fastställer standarder avseende arbetstagar rättigheter, arbetsmiljö, arbetarskydd samt rättvisa arbetsförhållanden, och kräver att efterlevnaden kontrolleras genom oberoende granskningar. IRMA införlivar arbetstagarnas feedback och använder övervakningsmekanismer för att identifiera risker som osäkra arbetsförhållanden, låga löner eller avsaknad av fackligt erkännande, och tillhandahåller ett strukturerat tillvägagångssätt för företag och fackföreningar att gemensamt ta sig an dessa problem.

Huvudkontorsbaserade fackföreningar kan därmed uppmana sina företag att ansluta sig till initiativet, vilket skapar incitament för leverantörer högre upp i kedjan att mer noggrant undersöka arbetsförhållandena i sina leverantörskedjor.

